

6 ianuarie 1802 Târgoviște - 27 aprilie 1872 București

„După Dimitrie Cantemir, a doua mare personalitate a literaturii române este, fără îndoială, Ion Heliade Rădulescu, scriitor cu suflet ardent, creator pretutindeni, desfășurat deopotrivă în viață și în artă, înzestrat cu mari însușiri și cu tot atât de mari cusururi. Ieșea din acea obscură pătură de târgoveți care avea să răzbată printre marile familii boierești și să întemeieze România modernă” - spunea George Călinescu în fenomenala „Istorie a literaturii române de la origini până în prezent”.

Îl putem întâlni ca poet, prozator, traducător, lingvist, jurnalist și om politic începând de prin 1840 în cultura și viața românească, în general. Tatăl, Ilie, se statornicise la începutul veacului al XIX-lea la Târgoviște, împreună cu Eufrosina, soția sa, cunoscătoare doar a limbii grecești. Din cei patru copii ai acestora a trăit doar Ion, născut la 6 ianuarie 1802, în Târgoviște, dovedindu-se inteligent și stăruitor în a cunoaște și a întreprinde multe. A învățat de la început la Academia grecească (între 1815 și 1818) și este printre elevii primei școli românești înființată de Gheorghe Lazăr, dar Ion Heliade Rădulescu se formează mai mult singur, dovedind ambiție, curiozitate, mobilitate intelectuală și imensă capacitate de a asimila. Familia s-a dezvoltat din punct de vedere economic, mai ales după ce tatăl a luptat sub steagul Vladimirescului. Când fiul a cerut, tatăl i-a cumpărat locul din Târgul de afară, de la Obor, cel de unde tânărul își va lua rămas bun de la Gheorghe Lazăr. Din 1820, Ion Heliade Rădulescu predă, alături de magistrul, aritmetică și geometrie. Apoi, după plecarea acestuia, emulul a mai rămas șase ani pentru cursurile de aritmetică rațională, geometrie, trigonometrie, geografia matematică, astronomie sau gramatică.

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*

După întoarcerea sa de la Sibiu, în 1828, unde s-a dus pentru a tipări „Gramatica”, Ion Heliade Rădulescu s-a căsătorit cu Maria Alexandrescu căreia îi dedica versuri: „Munți ne despart, zilele trec/ și n-am nici pace, nici mângâiere”. S-a apucat de jurnalistică în 1829 prin realizarea primei gazete în limba română - „Curierul românesc”. Apoi îi adaugă suplimentul cultural-beletristic - „Curierul de ambe sexe”. Plaja preocupărilor culturale se extinde, întemeind împreună cu Ion Câmpineanu și Costache Aristia „Societatea filarmonică”, în ideea dezvoltării teatrului și muzicii vocale (1833). În 1830 a cumpărat tipografia particulară a lui Caracaș de la Cișmeaua lui Mavrogheni, instalând-o pe locul achiziționat de Ilie Rădulescu, la Obor.

Mai ales după moartea celor doi copii ai lui, Ion Heliade Rădulescu și-a găsit refugiul în muncă. Până la 1848, activitatea lui de jurnalist, traducător, editor este considerabilă. Din 1832 este și redactor al „Buletinului oficial”, prin care implicit devine slujbaș al Postelniciei. Capătă titlurile de pitar, paharnic, clucer. A avut alți copii și la 1848 era tatăl a patru fete și al unui băiat, Ianache, născut în 1846.

În primii ani ai căsătoriei și s-ar zice că după moartea întâiului copil, Heliade a luat în casă pe Grigore Alexandrescu. Ședeau acum în mahalaua Dudescului. Poate și Maria Alexandrescu era târgovișteancă (după presupunerile lui George Călinescu) și rudă cu cel mai mare fabulist român, cel puțin al secolului al XIX-lea, de aici atenția și îngrijirile date acestuia, când avusese tifos. Ion Heliade Rădulescu (Heliade, de la Ilie Rădulescu, tatăl) a inițiat vaste proiecte de traducere a capodoperelor gândirii și literaturii universale (între care, cel din 1846, inspirat de poligraful francez Aime Martin, prevedea tălmăcirea a 230 de titluri, în curs de zece ani, mergând de la principalele opere ale lui Homer, Platon, Aristotel, tragediile grece, până la Kant, Hegel, Goethe, Chateaubriand, Balzac).

Cunoașterea culturii universale este evidentă. Se afirmă în continuare ca poet, jurnalist, traducător, îndrumător al literaturii și șef de școală, călăuzind debuturile principalelor talente ale vremii (Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu etc.). De pe la 1845, noua generație, mai radicală în convingeri, începe să-i reproșeze marelui întreprinzător atitudinea lui curtenitoare față de oficialități. Totuși el joacă un rol de frunte în timpul revoluției de la 1848: este principalul autor al manifestului-program (Proclamația de la Islaz), ministru, apoi membru al locotenentei de trei împușcă de turci. Moderat fiind, încearcă să impună stingerea „spiritului incendiar”, voiește „respect la proprietate, respect la persoane și foloase generale în paguba nimănui”, iar pe frontispiciul „Curierului românesc” înscrie lozinca: „Urăsc tirania, mi-e frică de anarhie”.

După ce revoluția a fost înfrântă, enciclopedistul Ion Heliade Rădulescu va trăi zece ani în exil, mai întâi la Paris și apoi la Constantinopol și Chios. Nu reușește să-i adune în jurul său pe emigranți. Încearcă să-și justifice atitudinea din timpul revoluției în două cărți în limba franceză: „Souvenirs et impressions d`un proscrit” - 1850; „Memoires sur l`histoire de la regeneration roumaine...” - 1851. Acestea stârnesc o iritare generală. Discipolii îl vor abandona, fruntașii revoluționari radicali îl contestă, determinându-l să ia atitudine, folosind față de ei diverse invective.

În felul

acesta izolarea lui devine și mai dramatică. Se reîntoarce în patrie în 1858, încercând să se reabiliteze, dar nu reușește. Totuși îi sunt recunoscute meritele de ctitor al multor sectoare de activitate, intrând într-o adevărată legendă. În 1863 i se acordă o recompensă națională, iar în 1867 este ales membru al Academiei Române. Moare în 1872 supărat, în jenă financiară și diminuat intelectualicește. Plăcerea lui de a se afla în centrul evenimentelor este înfruntată de cei care au găsit momentul să ia atitudine contrară vederilor lui. Dorința-i de a intra în înalta societate va fi ignorată. Un timp a fost favoritul lui Alexandru Ghica dându-i posibilitatea de a fi neoficial poet al curții, imitând curtea din Viena. Deși afișează că „nu și-a plecat genunchii în veci spre lingușire”, Heliade îl consideră pe Ghica a fi un simbol al dragostei, Om prin excelență.

Pompiliu Marcea îl găsește „spirit agil, suplu, interesat de toate ca un personaj de Renaștere, dar susceptibil, fantast, cu o conștiință imperativă de sine și o imensă vanitate, amestecând utopia și bunul simț, imaginația apocaliptică și rațiunea, sinceritatea și poza. În felul acesta, Ion Heliade Rădulescu este un creator imposibil de pus în ecuație. Năzuind să <<regenezeze>> spiritualitatea românească, el așază la temelia acțiunii sale reforma limbii”. „Gramatica” (1828) susține idei sănătoase, precum simplificarea alfabetului chirilic, fonetismul ortografic, împrumutarea neologismelor din latină și limbile romanice. Mai târziu, evoluează însă spre purism și admite grafia etimologizantă. În „Paralelism între dialectele român și italian” (1840) propune italianizarea vocabularului și gramaticii în ideea că italiana reprezintă stadiul la care ar fi ajuns româna dacă

vitregiile istoriei nu i-ar fi încetinit și deviat evoluția.

Pentru îmbogățirea limbii și integrarea culturii române în circuitul valorilor universale îi împinge pe alții să traducă și traduce el singur enorm. A selectat scriitori precum Hesiod, Sapho, Dante, Ariosto, Tasso, Moliere, Voltaire, Ossian, Florian, Marmontel, J. J. Rousseau, Lamartine, Byron, Dumas, Balzac etc., plus o traducere a „Vechiului Testament” (până la Cartea Regilor), și foarte mulți scriitori obscuri. La un moment dat, prevalau traducerea în detrimentul creațiilor originale. Pentru a-și reveni literatura națională, admitea și încercări literare ale unor începători nu prea valoroși. Îi îndemna:

„Scrieți, băieți, numai scrieți...”. Desigur, mai târziu, au apărut și reproșurile, dar să ne gândim că între 1830 și 1840 se traversează un deceniu al pionieratului. Nu se punea problema depășirii unei culturi, deoarece nu avea ce să depășească. Prin „Regulile sau gramatica poeziei” (1831), realizează traducerea unui manual de Levizac și Moysant, care rezumă principiile poeziei clasice, mai ales după Marmontel, lăsând și posibilitatea imitării preromanticilor. „Curs întreg de poezie generală” (I - II, 1868 - 1870) exprimă adeziunea cam târzie la școala romantică franceză. Pentru Ion Heliade Rădulescu, acest fapt are meritul de a fi înfrânt „tirania regulilor fără să cadă în anarhie și arbitrar”. „Liric tumultuos, cu gustul declamației și al jocului de scenă - spune Paul Cornea, - Ion Heliade Rădulescu deschide în poezie, ca pretutindeni, multe șantiere, fără să ducă vreo construcție până la acoperiș”. În 1836 anunța un vast program în patru cicluri: Biblice, Evanghelice, Omul social și Omul individual, un fel de tablou al lui Mendeleev poetic, sistematizând ceea ce produsese și lăsând locuri goale pentru operele încă nescrise. Au rămas neterminate două epopei, una națională, „Mihaida” (avându-l ca erou pe Mihai Viteazul, primul înfăptuitor al Unirii Țărilor Române) și alta, „Anatolida”, inspirată de „Paradisul pierdut” de Milton. Mirajul poetic este destrămat de limbajul încă necizelat. Totuși întrezăririle vizionare și intuiția marilor mituri îl așază pe Ion Heliade Rădulescu dincolo de rând. Remarcabilă întru totul este balada „Sburătorul”, apărută pentru prima dată în „Curierul românesc” din februarie 1844 și considerată de critica literară, în unanimitate, capodopera lui Ion Heliade Rădulescu.

Balada aceasta prelucrează mitul folcloric al zburătorului, cu scopul de a surprinde și de a reda artistic starea de criză erotică a tinerei fete, stare caracterizată prin neliniști și frământări sufletești, prin căutarea unor soluții „salvatoare”. Despre „boala” necunoscută, George Călinescu afirma că ar fi „explicabilă mitologic și curabilă magic”. Originea „boli” este cerească, prin apariția unui zburător, iar manifestarea fetei este visarea. Autorul inserează în poem mai multe teme. Textul poemului este alcătuit din două discursuri lirice: unul erotic, celălalt este cel al plenitudinii naturii. Primul stă sub semnul imaginației lui Heliade, „în esență aeriană”, al doilea stă sub semnul spectaculosului ordonat, orientat spre sublim, spre nelimitat, vast. Poetul construiește un spațiu liric în care emoțiile și trăirile sunt inexplicabile, dar debordante: „Și cald, și rece, uite că-mi furnică prin vine;/ În brațe n-am nimica și parcă am ceva”. Într-un monolog compus mai ales din interogații retorice, cărora li se dă și răspunsul, se dezvăluie povestea zburătorului: „Tot zmeu a fost, surato. Văzuși, împielitatu!/
Că țintă l-alde Floarea în clipă străbătu!/
Și drept pe coș, leicuță!/
Ce n-ai gândi, spurcatu!/
Închină-te, surato!”. În cel de al doilea discurs liric, cel al plenitudinii naturii, tendința poetului este de a concentra imagini realizate în maniera pastorală tradițională, introducând nota de mister și alege un regim temporal favorabil contemplației - înserarea: „Era în murgul serii și soarele sfințise”.

Viziunea este calmă, de liniște progresivă, de pace astrală ce coboară peste o așezare rustică: „Și vitele muginde la jghiab întins pășeau”. Deschis spre mit, satul devine o lume unde se consumă fapte și trăiri (zbuiciumul erotic). Imaginația se revarsă abundent spre o natură solemnă, plină, calmă. În sfârșit, zgomotele se pierd în nopți și cerul ia aspectul acesteia: „Încep a luci stele rând una câte una/
Și focuri în tot satul încep a se vedea”. Senzația de solemnitate și vrajă este sugerată prin epitete ornante și metafore fără a fi prea mult lucrate: stelele lucesc „una câte una”, luna răsare

„târzie”, noaptea este „naltă, naltă” și veșmântul ei negru „semănat cu stele” cuprinde lumea „ce-n brațele somniei/ Visează câte-avea deșteaptă n-a visat”. „Sfântul nesațiu” al poetului s-a consumat în experiența scriiturii, experiență din care transpare peste timp figura poetului vizionar, care credea că poezia poate ordona lumea materiei și lumea spiritului. În proză, Ion Heliade Rădulescu se afirmă pe două planuri aparent opuse: unul colocvial, familiar, natural, cu voie bună, celălalt – oracular, impunând imaginea unui personaj dantesc, mistuit de flăcări. Ambele maniere se regăsesc în „Biblicele sau notiții istorice, filosofice, religioase, politice asupra Bibliei” (1858) și, mai ales, în „Echilibru între antiteze” sau „Spiritul de material” (1859 - 1869).

Este o încercare de a realiza un sistem filosofic în spiritul lui Proudhon, spre a găsi principiul armoniei specific creației. Dincolo de erudiția la care ar fi trebuit să mai lucreze, de infatuarea ostentativă și speculațiile adesea discutabile, cartea cuprinde pagini strălucite de memorialistică și pamflet dintre cele mai bune pe care le-a dat Ion Heliade Rădulescu. Mai important poate prin ce a stimulat în juru-i decât prin propria-i operă, Ion Heliade Rădulescu și-a meritat apelativul de „părinte al literaturii române”. Fervoarea sa romantică, uneori criticabilă, a contribuit la descătușarea energiilor somnolente ale culturii române, ajutând-o să depășească începuturile. Personalitatea lui Ion Heliade Rădulescu stă sub semnul „spiritului întemeietor” conform spuselor lui Paul Cornea, într-un spațiu cultural discontinuu, dar deschis fenomenului constructiv-romantic de „ardere a etapelor”, în vederea unei culturi coerente, ale cărei articulații interne să depășească urgențele momentului și evidențele simțului comun și astfel să se ofere generoase viitorului.

Cleopatra Luca

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*